

HON- ÉS ÁLLAMISMERETI IRODALOM (TARNAI ANDOR)

A pietizmus terjedésével egyidőben, s jórészt azzal összefüggésben, valamint támaszkodva az egyház-, iskola- és tudománytörténet eredményeire honosodott meg és bontakozott ki Magyarországon a világi honismereti irodalom, illetve annak tudományosabb változata, a leíró államismereti irányzat. Bizonyos előzményekre ugyan ezek is visszatekinthettek, csak hogy az ország természeti, földrajzi, néprajzi, gazdasági stb. sajátosságainak a leírása, melyet a 16. század magyar humanistái (Oláh, Wernherr stb.) az elpusztult ország egykori gazdagságára emlékezve kezdeményeztek, a török uralom másfél évszázadában nem folytatódott. A 18. század elején, az egymást érő háborúk lezáródása után s az ország újjáépítésének megindulásakor viszont annál időszerűbb feladat lett az ország adottságainak a feltárása, megismerése. Szüksége volt erre a rendi társadalomnak, a Habsburg-kormányzatnak és a polgári elemeknek egyaránt, a honismereti irodalom művelői között találjuk ezért, a jezsuitáktól kezdve a protestáns értelmiségiekig, a legkülönbözőbb orientációjú írókat. Igazi virágzását azonban a pietista mozgalom sodrában, Németországban nevelkedett evangélikus tudósoknak köszönheti, akiknek módjuk volt az államismereti iskola korszerű, tudományos eredményeivel és módszereivel megismerkedniük. Ennek az irányzatnak a gyökerei Németalföldre nyúlnak, de a kidolgozás érdeme a németországi egyetemeké. A német kisállamok ugyanis csak úgy állhattak fenn, ha a fejedelmi abszolutizmus jól képzett hivatalnokréteg támogatásával felülről próbálta megindítani a kapitalista fejlődést, aminek érdekében pontosan ismerni kellett az ország földrajzi, gazdasági stb. viszonyait. Az irányzat alapítója, Hermann Conring (1606–1681) az államok földrajzi, történeti, gazdasági és politikai leírását tartotta fő feladatának, de figyelme kiterjedt a közjogra és államigazgatásra is. Az új, több szakból összetevődő tudományágban – eredetének megfelelően – a haladó tartalomhoz még sok maradiság keveredett, s az államismereti iskola egészében a feudális államhatalom konzerválásának, illetve korszerűsítésének a szolgálatában állt. Érthető, hogy élvezte a korszerű abszolutizmus összekovácsolására törekvő bécsi kormánykörök rokonszenvét is. Az államismereti iskola magyarországi képviselői, Bél Mátyás és köre, ugyan nem a Habsburg-politika szolgálatában, hanem a hungarus-polgárság érdekeit szem előtt tartva munkálkodtak, a fejedelmi abszolutizmustól azonban elvileg nem idegenkedtek, s a bécsi körök egyes ésszerű reformtörekvéseit nem ellenezték.

A honismereti irodalom megindulása

Egyes jezsuita szerzők, akik időben legkorábban publikáltak honismereti munkákat, még meglehetősen kezdetleges módon jártak el. Új megfigyelések, kutatások helyett többnyire régi forrásokból kompiláltak, s mondanivalójukat gyakran alárendelték teológiai szempontjaiknak. Csiba István (1673–1719) például a magyar gyógyvizekről szóló könyvecskéjében (*Dissertatio historico-physica de admirandis Hungariae aquis* (Értekezés a magyar gyógyvizekről történeti-fizikai megvilágításban), Nagyszombat 1713) – egyes ⁴⁶⁶tudós betoldásoktól eltekintve – egyszerűen Wernher György híres 16. századi munkáját plagizálta. Magyarország hegyeiről szóló másik könyvében (*Dissertatio historico-physica de montibus Hungariae* (Történeti-fizikai értekezés Magyarország hegységeiről), Nagyszombat 1714) már több eredetiséggel járt el, egykorú értesülésekre támaszkodva beszámolt a bányászatról, a barlangokról, a szőlőművelésről is. Mások, az ország valamely részének régi és új állapotának leírásakor (a régin a honfoglalás előtti, az "újon" a magyar államalapítás utáni helyzetet értve), jobbra megmaradtak a jezsuiták számára megszokottabb történetírói módszernél, mint Pataki Ferenc (1700–1740) *Ortus et progressus variarum in Dacia gentium, ac religionum* (Dácia különböző népeinek és vallásainak eredete és fejlődése), (Kolozsvár 1730) vagy Fasching Ferenc *Vetus Dacia* (A régi Dácia) és *Nova Dacia* (Az új Dácia), (Kolozsvár 1725, 1743) című könyveiben.

Az erős patriotizmusnak megfelelően, Erdélyben különösen eleven volt a honismereti érdeklődés, amint

azt az említett jezsuita munkák is jelzik. A komolyabb teljesítmények azonban a protestáns értelmiségiek nevéhez fűződnek, elsősorban a kor legkiemelkedőbb erdélyi tudósához, ifj. Köleséri Sámuelhez (1661–1732). A filozófiai, teológiai és orvosi diplomával rendelkező református papfiú, akinek pályája a guberniumi tanácsossáig emelkedett, az egyházak megbékélését, a dogmatikai különbségeken felülemelkedő vallásosságot hirdette (*Theologia pacifica sive comparativa* (A vallásbékét elősegítő vagy összehasonlító hittudomány), Nagyszeben 1709), természettudományi nézeteit pedig az észre és a tapasztalásra alapította. Írói hivatását abban látta, hogy az emberiségnek, főleg pedig elmaradott hazájának szolgáljon. E cél érdekében írta – Pápai Páriz nyomába lépve – orvosi munkáit, s ez fordította figyelmét Erdély történeti és természeti viszonyai, valamint a jogtudomány felé. E három szempont együttes alkalmazásával írta nevezetes honismereti munkáját, az *Auraria Romano-Daciacá*t (Az erdélyi aranybányászat), (Szeben 1717), melyben az erdélyi aranybányászat egykorú helyzetét, történetét és jogi viszonyait írta le.

Erdély első teljes leírását Huszti András (1700 k.–1755), a később katolizált kolozsvári jogtanár készítette el. Előzőleg hazája három legjelesebb református iskolájának történetével foglalkozott (*Origo... trium in Transilvania gymnasiorum reformatorum...* (Három erdélyi református gimnázium eredete), Oderafrankfurt 1731), később nevezetes jogi munkát szerkesztett (*Jurisprudentia hungarico-transsylvanica* (Erdélyi jogtudomány), Szeben 1742) főműve, az eredetileg latinul írt *Ó és új Dácia* 1735–1736-ban készült. Könyvének mintegy harmadában Erdély honfoglalás előtti történetét tárgyalta, azután népeinek eredetével és uralkodóival foglalkozott. A Habsburg-uralom történetét két lapon intézte el.

467 **Bél Mátyás**

A pietista értelmiségből került ki a periódus legnagyobb magyarországi tudósa, az államismeret kiváló művelője, Bél Mátyás (1684–1749). Félig szlovák, félig magyar iparoscsaládból származott; tanulmányait magyar, szlovák és német környezetben végezte. Tanult Missovitz Mihály losonci iskolájában, a középiskolát Besztercebányán és Pozsonyban végezte, magyar nyelvtudását Veszprémben és Pápan tökéletesítette. Besztercebányán és Pozsonyban – főként ifj. Burius János hatására – megismerkedett a pietizmussal, s egyetemi tanulmányainak a folytatására is Halléba ment, Francke mellé (1704). A pietizmus német vezére hamar felismerte Bél tehetségét: tanáru alkalmazta nevelőintézetében és rábízta fia tanítását is. Hazatérése (1708) után a besztercebányai, majd 1714-től a pozsonyi evangélikus iskola rektora lett, s azt – a pietista pedagógiai elveket érvényesítve – Magyarország legkorszerűbb tanintézetévé fejlesztette. 1719-től haláláig a pozsonyi német evangélikus egyház papjaként működött. Híve volt Rákóczi szabadságharcának; annak bukása után a gyenge hazai polgárság erősítésére, műveltségének, öntudatának emelésére törekedett, s inkább az abszolutizmus egyes haladó elemeivel, mint a maradi nemességgel keresett kapcsolatokat.

Bél Mátyás a legtipikusabban hungarus-író: munkásságával az ország három akkori legnagyobb népcsoportjának, a magyarnak, németnek és szlováknak részrehajlás nélkül igyekezett szolgálni, az ország keretén belül mindhármat egyenlőnek tartotta, a nyelvi tarkaságot dicsőségnek tekintette. Tudományos könyveit kizárólag a közös latin nyelven írta, de jól beszélte mind a három hazai nyelvet, s alkalmi verseiben s egyházi műveiben használta is őket. Munkássága egyaránt része és értékes öröksége a magyar, a szlovák és a hazai német irodalomnak.

Életművében elődei és kortársai munkásságának minden lényeges eleme megtalálható. Kivette részét a kegyességi és teológiai irodalom műveléséből: újra kiadta Huszti István Arndt-fordítását (Nürnberg 1724) és sajtó alá rendezte többek között Kempis Tamás *De imitatione Christijét* (Krisztus követéséről), (Lipcse 1725). Köleséri javításával új kiadásban jelentette meg a magyar Újszövetséget (Lipcse 1717), Krman Dániellel együtt pedig átdolgozta a szlovákok által is használt cseh nyelvű králici bibliát (Halle 1722). Legfőbb képviselője volt a kevert nyelvű lakosság kölcsönös megértését s az anyanyelvek művelését szolgáló tankönyv-, elsősorban nyelvtanirodalomnak; úttörő érdemei vannak a tudomány- és irodalomtörténet s a történeti forráskutatás terén; legfőbb céljának azonban a Magyarország múltját és

jelenét, föld- és néprajzát, politikai és gazdasági viszonyait a lehető legnagyobb részletességgel feltáró államismereti irodalom művelését tekintette.

Tankönyveinek szerkesztését és kiadását már besztercebányai tanár korában megkezdte, mindenekelőtt a latintanítás reformjának érdekében. Comenius barokk latinságával szemben a Németországban már terjedő új, klasszicista stíluseszeménnyhez igazodott a latintanításban, s ezért hallei tanárának, Christophorus Cellariusnak a latin tankönyveit vezette be. Cellarius *Latinitatis... 468* *liber memorialis*át (A latinság emlékeztető könyve) már Besztercebányán ellátta a német mellett szlovák (cseh) és magyar értelmezésekkel, de kiadni csak később tudta (Nürnberg 1719); hallei tanára latin nyelvtanát pedig Pozsonyban dolgozta át és adta ki (*Grammatica latina facilitati restituta... ad modum... Cellarii* (Könnyű latin nyelvtan Cellarius módszere szerint), Lőcse 1717). A hivatalos latin nyelv és az új fogalmak latin megfelelőinek az elsajátíttatása volt a célja *Nova Posoniensia* (1721–1722) című latin újságjának a kiadásával is. Magyarországnak a *Mercurius Veridicus* után létrejött –de amattól eltérően immár rendszeresen megjelenő – második hírlapját Bél, hallei példa nyomán, elsősorban iskolai olvastatásra szánta.

A magyarországi élő nyelvek nyelvtanaival a jövő-menő diákok nyelvismeretét igyekezett irodalmi fokra emelni, tudásukat a többi honi nyelvekben rendszeressé tenni. A magyarok számára latinul írt német nyelvtant *Institutiones linguae Germanicae* (A német nyelvtan szabályai), (Lőcse 1718) címen, melyet a Németországban tanuló magyar diákok számára külön is kiadtak (Halle 1730), nem beszélve további hazai edícióiról. Még jobban elterjedt a németek számára készített magyar nyelvtana, a *Der ungarische Sprachmeister* (Magyar nyelvmester), (Pozsony 1725), melynek utolsó kiadása 1829-ből ismeretes. Szlovák nyelvkönyvet ugyan nem szerkesztett, Pavel Doležal (1700–1778) *Grammatica slavico-bohemicája* (Szlovák–cseh nyelvtan), (Pozsony 1746) azonban az ő támogatásával és előszavával jelent meg.

Bél szorosabban vett tudományos munkássága a már említett magyar nyelv- és irodalomtörténeti tervezetének kiadásával indult meg (*Institutio ad symbola conferenda, dum historiae linguae Hungaricae libros duos... edere parat* (Útmutatás adatgyűjtésre, mikor a magyar nyelv történetének két könyvét kiadni készül), Berlin 1713). Ajánlása Jablonskinak szól, üdvözlő verset pedig Burius Dániel írt hozzá, világosan tanúskodva Bél törekvéseinek az uniós mozgalommal, illetve az egyháztörténetírás és historia litteraria kezdeményezőivel való rokonságáról. Fejtegetését Bél annak megállapításával kezdi, hogy a magyar nyelv ismeretlen Európában, mert honfitársai restségből és gondatlanságból nem írtak róla. Ezen az állapoton akar segíteni, úgy gondolva, hogy egyúttal istennek tetsző feladatot vállal magára, minthogy –meggyőződése szerint – a magyar a szent nyelvnek, a hébernek a rokona. A tervezett mű első könyvében a nyelv eredetével és a rovásírással, a másodikban további történetével foglalkozott volna a szótárakkal és a költészettel együtt. A művet a görög, latin, német és szláv jövevényszavak, valamint a dialektusok leírása fejezte volna be.

Mindebből csupán a rovásírással foglalkozó fejezet jelent meg nyomtatásban *De vetere litteratura Hunno-scythica* (A régi hun–szkíta irodalomról), Lipcse 1718) címmel. Bél azt a feltevést igyekezett bizonyítani, hogy a régi hunoknak (azaz magyaroknak) gazdag irodalmuk volt, még a könyvnyomtatást is ismerték. A finn–magyar rokonítás nem volt ismeretlen előtte, de azt a héber–magyar koncepcióba építette bele. Bélnek a középkori magyar krónikák naiv értesüléseiből kiinduló következtetései, a korabeli szakirodalom apparátusának felhasználása ellenére sem [469](#)vezethettek helytálló tudományos eredményekhez. A rovásírásról szóló könyvét inkább az teszi jelentőssé, hogy ebben ad hangot ama óhajlásának: a hazai adottságok rendszeres feltárására tudós társaságot kellene alapítani. A széles körű anyaggyűjtést azért tartotta fontosnak, mert már ekkor foglalkozott nagy államismereti szintézisének, a *Notitiának* a tervével. Ennek címe (*Notitia Hungariae antiquae, mediae et novae* (A régi, középkori és az újkori Magyarország ismertetése)) már a rovásírásról írott mű előszavában előkerült, részletes programja pedig már ugyanebben az évben megjelent (*Epistola Matthiae Bellii... de adfecto opere suo de Hungaria* (Bél Mátyás levele Magyarországról tervezett művét illetően), 1718). A két első

könyv eszerint a magyarság történetét, a harmadik az ország földrajzát, politikai, közjogi, népességi viszonyait foglalta volna magába. A nagy vállalkozás mutatóköteteként megjelent *Hungariae antiquae et novae prodromus* (Mutató a régi és az új Magyarországról tervezett könyvből), (Nürnberg 1723) előszavában már részletesebben beszélt tervéről és szándékáról. Indoklásában különös hangsúlyt kapott a korábbi hazai irodalom szegényessége és az a vágy, hogy elnémtsá a magyar barbárságot felhánytorgató külföldieket. A *Prodromus*ban olvasható vázlat átfogóbb az 1718-inál, s magában foglalja az 1713. évi berlini felhívásban kitűzött témákat is.

Bél a *Notitia*t kollektív munkával akarta létrehozni, mert jól látta, hogy egymaga nem viheti végbe. Személyes ismeretséggel, levelezéssel munkatársakat toborzott tehát, és további támogatást kért hazája tudósaitól. Munkatársainak népes gárdájából kiemelkednek: Lányi Pál (+ 1733) gömöri alispán, Rákóczi egykori vasinspektora; Mikoviny Sámuel (1700–1750) mérnök, aki a *Notitia* számára a térképeket készítette; Tomka-Szászky János (1700–1762), a pozsonyi evangélikus gimnázium történész-tanára; ifj. Buchholtz György (1688–1737) késmárki iskolaigazgató, híres ásvány- és éremgyűjtő. Bélnek a *Notitia* írása közben az anyaggyűjtés feladatán kívül sok külső nehézséggel is meg kellett küzdenie. Tervszerű utazgatásai láttán gyanakvó ellenfelei kémskedéssel vádolták meg, a megyei nemesség viszont vagy közönnnyel vett tudomást tevékenységéről, vagy pedig előjogait, féltve, gátolni igyekezett munkáját. Bél kénytelen volt ezért a kormányzathoz fordulni támogatásért, s sikerült is megnyernie Pálffy Miklós nádor jóindulatát. *Prodromus*át így személyesen adhatta át az uralkodónak, a helytartótanács pedig meghagyta a megyének, hogy Bél kívánságára adjanak ki adatokat; ellenszolgáltatásul a szerzőnek viszont bele kellett nyugodnia, hogy cenzúra alá bocsátja kéziratát. Tengernyi akadémikusok legyőzése után végül is öt kötetet (*Notitiae Hungariae novae historico-geographica* I–V. (Az újkori Magyarország történeti-földrajzi ismertetése), Bécs 1735–1742) sikerült sajtó alá rendeznie. A kiadott részek a felvidéki megyék anyagát tartalmazzák, melyeket a dunántúliak követtek volna; ezek közül azonban már csupán a Moson megyéé került be a kinyomtatott kötetekbe. A mű többi része kéziratban maradt, s később is csak egyes szemelvényes részek láttak belőle napvilágot.

Bél a *Notitia* elvi alapvetését a német államismereti iskola képviselőitől vette át, de már munkaprogramja sem volt a külföldi példa egyszerű utánzása. Munka közben pedig az itthoni tapasztalatok alapján egyre tovább fejlesztette koncepcióját, s messze túlment a német tudósok túlnyomórészt politikai jellegű érdeklődési körén. A *Prodromus*ban közölt tervezethez képest az elkészült munka annyiban módosult, hogy teljesen az új Magyarország leírására helyeződött a hangsúly, s a történeti ismeretek ennek keretébe illeszkedtek bele. Kötetei így az ország megyéinek a történeti előzményeket is regisztráló, hatalmas topográfijává fejlődtek, melyek a török hódoltság alól felszabadult országnak a lehető legsokoldalúbb leírását tartalmazzák. A megyéken belül Bél a városok, járások, illetve községek szerint adja elő a tudnivalókat, egyaránt merítve a történeti forrásokból (krónikákból, humanista történetírókból, oklevelekből), valamint a közvetlen helyszíni tapasztalatokból. Munkáját elsősorban ez utóbbiak teszik páratlan tudományos értékűvé, mert nem kerülték el a szerző figyelmét sem a régészeti, sem a néprajzi, sem a gazdasági, sem a művelődési stb. adottságok, jelenségek. Figyelemre méltó, hogy Bél rokonszenvvel emlegette Rákóczi szabadságharcát, a cenzúra azonban törölte az ilyen sorokat.

A *Notitia* munkálatainak amolyan melléktermékeként jött létre Bél második nagy jelentőségű tudományos kezdeményezése: a történeti források közzététele. Már a *Prodromus*ban foglalkozott azzal a gondolattal, hogy Magyarország történelmének nagyobb terjedelmű forrásait kiadja, s a *Notitia* első kötetével egyidőben, *Adparatus ad historiam Hungariae* (Források a magyar történelemhez), (Pozsony 1735–1746) címmel meg is kezdte az első hazai forráskiadvány-sorozat publikálását. Összesen tizenkét forrást, köztük például Oláh *Hungariáját*, adott ki, de azután a három decasra (30 műre) tervezett vállalkozást félbehagyta, mert időközben munkatársul szegődött egyik lelkes tanítványához, az osztrák Johann Georg Schwandtnerhez (1716–1791), aki három kötetben kiadta történelmünk legfontosabb elbeszélő forrásait (*Scriptores rerum Hungaricarum ceteres ac genuini* (A magyar történelem régi és

hiteles írói), Bécs 1746–1748). Bél több auktort méltatott és kommentált benne, köztük az először itt megjelent Anonymust, és ezzel megindítója lett a névtelen jegyző kiléte és megbízhatósága körüli vitáknak.

Bél Mátyás tudományos munkásságával itthon és a külföldön egyaránt nagy nevet és tekintélyt vívott ki magának. Teljesítményeivel a 18. század valamennyi magyarországi tudósát felülmúlta, sem a jezsuiták, sem mások nem versenyezhettek vele. Úttörő pedagógiai módszerei, dogmaellenes, pietista vallásossága, valamint világi érdekű tudományos művei miatt mind a jezsuiták, mind saját hitfelei sokat zaklatták ugyan, tudós pályáját azonban senkinek sem sikerült kereszteznie. Tagjává választotta több külföldi akadémia és tudós társaság (London, Berlin, Jéna stb.); az Olmützben megalakult *Societas eruditorum incognitorum in terris Austriacis* (Névtelenségben maradó osztrák birodalmi tudósok társasága) nevű első osztrák tudományos társaságnak pedig az alapítói közé tartozott, s dolgozott annak folyóiratába is. Bél részvétele ebben a társaságban különösen jelentős, minthogy ez első jelentős szervezete volt az osztrák felvilágosodásnak, közvetlen előfutára a teréziánus reformpolitikának és a jozefinizmusnak. Tagjai között ott találjuk Johann Christoph Gottschedet (1700–1766), a német polgári dráma úttörőjét és a francia klasszicizmus német propagátorát, valamint Gerard van Swieten (1700–1772), Mária Terézia orvosát és felvilágosodott intézkedéseinek egyik sugalmazóját. Bélnek ezzel a társasággal való együttműködése a magyarországi polgári értelmiség leghaladóbb elemeinek a bécsi körök felé irányuló tájékozódását jelzi, a rendi társadalommal szemben.

*

A magyarországi hon- és államismereti irodalom, mely erősen egyházi keretek között indult meg s művelői mindvégig papok, illetve egyházi iskolák tanárai voltak, fejlődése során – elsősorban Bél Mátyás jóvoltából – a vallási hagyományokból kibontakozó világi tudomány legfőbb útegyengetőjévé vált. Miként a historia litteraria, az államismereti irodalom szintén eljutott a felekezeti kötöttségektől az egyetemes nemzeti (természetesen hungarus értelemben!) szempontok érvényesítéséhez. Nemcsak Bél korszakos művei, hanem az erdélyi honismereti írók is a felvilágosodás előkészítői már: Köleséri *Aurariája* 1780-ban új kiadásban is napvilágot látott, Huszti műve pedig Bécsben, 1791-ben jelent meg először nyomtatásban.

Kiadások

Lukács Károly: Bél Mátyás "Tractatus de re rustica Hungarorum" c. munkája és "Magyarország halairól és halászatáról" szóló fejezetének ismertetése. MBiolKutatóintMunkái XIII. Tihany 1941. 109–165. (Latinul és magyarul.) – *Lukács Károly*: Geographia regionis Balatonensis ante ducentos annos. Tractatio operis Matthiae Belii: Notitia Comitatum Veszprimiensis, Simighiensis et Szaladiensis. MBiolKutatóintMunkái XIV–XV. Tihany 1942. 147–191; 1943. 220–300. (Latinul és magyarul.) – Bél Mátyás Esztergom vármegyéről írt kiadatlan művének szemelvényes magyar fordítása. Ford. *Prokopp Gyula*, bev. *Zolnai László*. Tatabánya 1957. – *Gulya János–V. Kovács Sándor*: Magyar írók ismeretlen kéziratai Tartuban. ItK 1957. 273–274. (Bél Mátyás.) – *Rösel, Hubert–Blaschka, Anton*: Bél-Briefe in Deutschland. Zeitschrift der Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg. VII. 1957–1958. 2. sz. 405–425. – *Szent-Iványi Béla*: Bél Mátyás nyomtatványa és ifjúkori többnyelvű alkalmi versei. ItK 1960. 227–235.

Irodalom

Haan Lajos: Bél Mátyás. 1879. – *Török István*: Huszti András, a protestánsok első jogtanára. ErdMúz 1886. 265–293. – *Dékány Kálmán*: Bél Mátyás földrajza. Marosvásárhelyi ref. koll. ért. 1903. 30–100. – *Kolosváry Bálint*: Huszti András, erdélyi jogtanár és "Jurisprudentia hungarico-transsylvanica" c. munkája. Kolozsvár 1914. – *Szigeti Ilona*: Bél Mátyás német nyelvtana. 1918. – *Losonczi Zoltán*: Bél és a magyar tudomány. 1927. – *Kardos Tibor*: Bél Mátyás levelezése egy olasz tudóssal. It 1932. 99–103. – *Szent-Iványi Béla*: Bél Mátyás és a magyar társadalomrajz. Társadalomtudomány 1935. 43–45. – *Schwartz Elemér*: Bél Mátyás német helyesolvasási szabályai. EPhK 1943. 76–79. – *Tornai Andor*: Bél Mátyás

ismeretlen művei. MKsz 1955. 123–128.– *Szent-Iványi Béla*: Matthias Béls Plan zur Abfassung einer Geschichte der ungarischsprachigen Literatur. ALitt V. 1962. 403–409.